

Emmanuel Le Roy Ladurie som historieskrivare

1.0 Målsättning och problematisering

Jag har för avsikt att med denna uppsats få fram en verklig, osminkad bild av *Emmanuel Le Roy Ladurie* som historieskrivare. För att göra detta arbete möjligt så krävs naturligtvis en utgångspunkt i form av ett verk författat av ovanstående. Denna lott föll på Laduries kritikerrosade bok *Montaillou - en fransk by 1294–1324*, som i den svenska upplagan från 1980 föreligger utan några större korrigeringar och strykningar. Jag utgår-kanske lite amatörmässigt från att denna upplaga bör vara så snarlik den franska originalupplagan som möjligt.

Det är tänkt att denna reflektering av Laduries bok skall likna en konventionell recension. Jag försöker att följa det vetenskapliga kodex som är allmänt brukat, d.v.s. *objektivitetens credo*. För att överhuvud taget göra en undersökning möjlig krävs någon form av disposition och målsättning. De frågor som jag valt att arbeta utifrån är som följer:

- * Vilken historiesyn har Ladurie?
- * Vilken är Laduries syn på människan?
- * Bokens vetenskapliga uppläggning?
- * Vilka hinder kan Ladurie ha stött på vid bearbetandet av källmaterialet?
- * Vilket syfte har Ladurie med sin bok?

Dessa frågor är de jag generellt försöker att utgå från-att ha som riktlinje. För att få en pregnans i uppsatsen har jag också valt att utifrån några belysande exempel beskriva Laduries arbetsätt. Utifrån dessa exempel har jag sedan gjort en analys av desamma. Där jag finner kritik lämplig har också sådan infogats. Min målsättning har varit att utifrån ovanstående problemställningar försöka få en så korrekt bild av Laduries bok som möjligt. Uppsatsen saknar för den skull inte subjektiv kritik. Där sådan framförs påpekas detta dock... Tyngdpunkten av innehållet ligger på de exempel jag analyserar - och i viss mån kritiserar. De frågor som utgör "fundamentet" i uppsatsen är helt enkelt bara ett sätt för mig att tränga in i författarens tänkesätt.

2.0 Laduries historiesyn

Att kategorisera Laduries historiesyn är en inte alltför enkel uppgift. Ladurie har onekligen en funktion med sin bok: Han vill föra fram en syn av ett medeltida bondesamhälle tecknat av bönderna själva:

”Trots att det finns omfattande undersökningar av bondesamhällen finns det mycket litet material tillgängligt som kan betraktas som direkt vittnesbörd av bönderna själva.”

Ladurie pekar i ovanstående utdrag på ett av historikerns största vetenskapliga dilemma: Hur får man en rättvis bild av bönders situation när ”konstnären” inte själv tillhör nämnda grupp? Ladurie utgår själv från förhörsprotokoll skrivna av ”en kyrkans man”. Hur sann är egentligen denna bild?

Vilken historiesyn har då Ladurie? Enligt min mening kan man se två betraktelsesätt i Laduries verk: 1. En *materialism*, som präglar bondebefolkningen, och 2. en *empirisk hållning*, som framförallt framgår i det källmaterial Ladurie haft att tillgå.

Vad Laduries materialism beträffar så kan denna spåras i främst Laduries slutord till boken *Montaillou - en fransk by 1294-1324*, där han lägger stor vikt vid de ”vanliga” människornas villkor. Att gå så långt som att säga att han är en traditionell materialistisk historieskrivare är väl att gå lite långt. Ladurie är inte en historiematerialist i traditionell bemärkelse-han sätter inte de ekonomiska- och materiella villkoren som helt allenarådande för den historiska utvecklingen. Alltså: Ladurie är en materialist med - till viss mån - empirisk åskådning (d.v.s. han behöver inte finna några specifika orsakssamband till en händelse).

2.1 Laduries människosyn

"Montaillou är vanliga människors faktiska historia ... Montaillou är Pierres och Béatrices kärlek; det är Pierre Maurys fårahjord. Montaillou är den kroppsliga värmen i huset, och det cykliskt återkommande löftet om en annan värld för bonden. Det ena inom det andra. Det ena bär upp det andra."

Just detta citat får symbolisera innebörden av Laduries människosyn. Laduries människosyn kan karaktäriseras av ett klart *"nedifrån-perspektiv"*. Han ser på livet ur ett jordnära perspektiv. I stället för att se på de Stora männens liv, så väljer Ladurie att se på *"fotfolket"* ur ett relativt sett individinriktat synsätt.

Människan i Montaillou är självständig om än starkt bunden till kollektivet. Hon ser an på framtiden med tillförsikt; det stundar ljusare tider. Man får följa människor i deras dagliga liv, med allt vad det innebär av glädje och sorg. Ladurie ger på det hela taget en diger framställning om ett mångfacetterat samhälle där många tankar, intressen, livsåskådningar-och inte minst individer möts.

3.0 Bybornas syn på sexualiteten: Laduries resultat

Ladurie ger ganska ingående beskrivningar vad sexuella betingelser gäller. Ladurie markerar också på ett tidigt stadium skillnaden i synen på sexualitet beträffande byn (läs: Montaillou) och staden. En sak värd att markera är det faktum att byborna oftast alltid klädde av sig helt och hållet innan de gick till sängs. Man kunde också byta till helt nya kläder!

Angående sexualiteten som sådan så får man uppfattningen att den kroppsliga lusten var något fullt accepterat och högaktat. Det var s.a.s. inte något som man dolde eller försökte eufeminisera på något sätt. Montaillou var också synnerligen rikt på olika typer av förhållanden-

och äktenskap. Där återfanns förhållanden med en enorm passion, äktenskap utan kärlek, affärsmässiga förbindelser likväl som högst tillfälliga sexuella förbindelser.

Vad beträffar homosexualitet så var detta en företeelse som var förknippad med städerna. Homosexualitet var också långt vanligare bland präster (!) än bland bönder. Om man skall tro de inkvisitionsprotokoll som Ladurie haft som källmaterial så verkar en man eller kvinna med "udda sexuell läggning" inte haft tillfälle till att utöva denna i byn. Man var helt enkelt tvungen till att söka sig till staden.

Vad gäller våldtäkt så var detta något som unga kvinnor alltid fruktade i Montaillou. Det hände t.o.m. att män våldtog kvinnor som de var släkt med. Detta betraktades som en större synd än "vanlig våldtäkt". Incest var nämligen strängt förbjudet "*inom de närmaste släktrationernas nätverk*". Vid bevisad våldtäkt kunde förövaren dömas till stränga straff. Personligen klarade man sig nog undan så när som på några gliringar från byn. Ekonomiskt kunde man tvingas betala över 20 *livres* i böter (20 *livres* motsvarade ungefär halva kostnaden för ett hus i Montaillou). Istället för att våldta kunde en man gå till prostituerade. (Att begå våldtäkt var s.a.s. "den sista utvägen"...) Det relativt vanliga bruket att gå till prostituerade var inte betraktat som något moraliskt förfall. Att ha sex med en prostituerad betraktades alltså inte som någon synd i egentlig mening. Handlingen i sig var syndfri om främst två villkor uppfylldes: För det första skulle det ske mot betalning. För det andra skulle handlingen "behaga" både mannen och kvinnan. Denna syn på prostitution kan te sig något för tolerant sett ur vårt moderna etiska perspektiv. Den kätterska tradition som var härskande i Montaillou var alltså långt ifrån så sträng som den kommande motreformationen.

3.1 Bybornas syn på familjen och kvinnan: Laduries analys

Bybornas (d.v.s. männens) bild av kvinnan, familjen och äktenskapet var med våra mått mätt ganska brutalt och kvinnoförnedrande. När ett äktenskap ingicks så gjordes detta inte alltid

(eller snarare oftast inte) av kärlek till varandra. Äktenskapet var format som ett ekonomiskt kontrakt:

"... ty en älskarinna är en kvinna som tar (egendom), medan en hustru är en som ger (hemgift). Äktenskapet förbinds således uttryckligen med huset, som i sig representerar basvärdet för de pyreneiska samhällena."

Hurdan var då synen på familjen i allmänhet- och kvinnan i synnerhet? Innan talet om en familj kunde föras så skulle man först och främst ingå äktenskap. Detta gjordes genom att en s.k. *fullkomlig* konsulterades. "Den fullkomliga" skulle tala om under vilken månfas äktenskapet skulle ingås för att bli som lyckligast. Man kan alltså spåra en respekt för vidskepelse och ockultism vad äktenskapet beträffar. När väl äktenskapet trätt i kraft så kunde paret tänka på att skaffa barn. Just tanken på att skaffa barn (och gifta sig också för den delen) kunde te sig som en riskabel handling; man riskerade i folkmun att nå "ruinens brant". Ur ett längre perspektiv var dock äktenskapet-åtminstone för mannens vidkommande - en "bra affär". Hustrun medförde ju, som tidigare nämnts, en hemgift. Dessutom skulle hon fungera som vårdare när mannen blivit för gammal för att ta vara på sig själv. Det vanligaste var att äktenskap ingicks inom byn. Det var ytterst ovanligt att man skaffade en partner som inte härstammade från Montaignou.

Initiativet till att skaffa barn låg - liksom initiativet till kärlek - helt hos mannen. Just att skaffa barn var mest en fråga om att tillhandaha en trygg ålderdom. Barnen var ju de som skulle försörja sina föräldrar på ålderns höst. Återigen: De ekonomiska faktorerna styr i hög grad livet i Montaignou. Äktenskapen i sig var med all säkerhet inte fullkomliga och lyckliga. Kvinnan fick finna sig i att behandlas inhumant.

"En man som slår sin hustru med en kudde tror att han gör henne illa men gör henne ingenting."

Citatet tyder på att i princip alla kvinnor som gifte sig fick räkna med att förr eller senare bli ordentligt slagna- eller misshandlade, för att använda ett modernare uttryck. Det fanns visserligen några få mycket upplysta katarer som förespråkade en mer human behandling av kvinnorna, men detta fick inte någon genomslagskraft. Den vanliga uppfattningen bland män var nog att kvinnor kunde behandlas som djur, i bokstavlig mening. Man trodde t.o.m. att kvinnan inte kunde komma in i paradiset utan att först ha reinkarnerat i det manliga könet (!).

Vilka möjligheter hade kvinnorna till att få jobb? I sak fanns det två möjligheter: För det första kunde den situationen uppstå då det var en kvinna, och inte en man, som var överhuvud i ett hus. På så vis kunde den berörda kvinnan uppnå en viss form av status. För det andra fanns det vissa "minoritetsyrken" att tillgå för kvinnor, såsom krögerska, ostförsäljerska eller föreståndare för härbärgen utanför Montailou. Naturligtvis innebar också de "kvinnliga sysslorna" inom hemmet ett visst mått av ansvar för kvinnan, även om mannen betraktade dessa göromål som självklara.

Vilken position hade då eventuella änkor- och änklingar i Montailou? Vad änklingarna beträffar så klarade dom sig alltid. För män var det som bekant enklare att skaffa sig en position i samhället. Vad kvinnorna beträffar så gifte änkor oftast om sig med en annan man. De kvinnor som "valde" att ändå förbli änkor kunde klara sig genom att inleda konkubinförhållanden med yngre män. Detta blev en otillfredsställande lösning - men ändå en lösning.

Slutligen kan angående bybornas syn på familjen och kvinnan bara konstateras att det var en patriarkalisk samhällsbyggnad på det hela taget. Kvinnan ägde färre möjligheter till ett drägligt liv än mannen. Man bör ändå tillägga att kvinnan i stort inte opponerade sig emot dessa förhållanden; det var bara så det fungerade, det var "naturligt"...

3.2 Bybornas syn på användandet av våld

Brukandet av våld var en vanlig företeelse i Montailou. Moralen i byn, som utgick från husen, respekterades på det hela taget. Denna morals främsta påbud var respekten för annans egendom, vilket i stort följdes. Det fanns dock tillfällen då den lokala etiken rent av uppmuntrade hämndaktioner. Sådana hämndaktioner blev särskilt farliga när de utgick från en rik och mäktig familj och riktades mot ett fattigt hus. Just våld som utgick från en mäktig familj var särskilt iögonfallande i Montailou, även om Ladurie i inkvisitionsprotokollen finner en viss överbetoning på de brott som begicks av en kriminell minoritet riktad mot överheten. Tilläggas bör att de högre klassernas brott sällan rubricerades. De mäktiga (kyrka, adel etcetera) var alltså relativt sett säkra på att undslippa efterräkningar för begångna brott, dessutom ökade benägenheten att mörda folk p.g.a. inkquisitionens tryck på den lokala befolkningen.

Man skall dock inte betona lättheten att mörda folk allt för mycket. Visserligen kunde personer ur överklassen komma undan betydligt lättare än folk i allmänhet, men det var hur som helst en mycket allvarlig sak att ha tagit en annan människas liv. Vid mord kunde ju inte offret begravas på vigd mark, vilket gjorde att mördaren dömt offrets själ till en kringirrande tillvaro eller rentav till helvetet. Alltså: Det var trots allt en allvarlig synd!

Slutligen kan man säga att det var mycket vanligt med dödshot, men att dessa sällan utfördes. Enligt tillgänglig statistik så skulle man på en hel generation endast ha haft ett enda mord (man bör då också betänka det faktum att Montailou endast hade 250 registrerade invånare). En grupp som däremot var våldsbenägna var de herdor som ägde mark strax utanför byn. De drog sig inte för att ställa till med bråk inbördes eller med de som bodde längs herdarnas vandringvägar. Detta ledde hur som helst ytterst sällan till att mord begicks. Man kan alltså inte tala om någon egentlig skillnad mellan byns bofasta och de nomadiserande herdarna. Våld behöver ju inte heller alltid betyda ond och bråd död. Som jag tidigare nämnt så fanns det ett annat våldsbrott som var betydligt vanligare än mord, nämligen våldtäkt.

4.0 Bokens vetenskapliga uppläggning

Att på grundval av protokoll från en katolsk inkvisitionsdomstol skriva en kultur-monografi är sannerligen inte någon lätt uppgift. Om man skall karaktärisera bokens vetenskapliga framställning så får man inte glömma detta faktum. Att läsa boken, *Montaillou-En fransk by 1294–1324*, blir lite som att läsa en modern rapportbok, typ *Rapport från en kinesisk by* av Jan Myrdal. Man får nästan en känsla av att Ladurie själv gått omkring med bandspelare och intervjuat aktörerna i den lilla byn. Man kan alltså karaktärisera Laduries bok med termer som närhet och inlevelse.

Bokens vetenskaplighet kan kanske diskuteras. Att på grundval av inkvisitionsprotokoll skriva av en katolsk biskop måla upp en heltäckande bild av ett samhälle är kanske att ta sig vatten över huvudet. Trots detta så verkar författaren till protokollen, biskop *Jaques Fournier*, ha tecknat en relativt objektiv bild av vad befolkningen tyckte, tänkte och gjorde. Laduries arbetssätt måste ha varit likt en sociologs: Att anteckna, analysera och beskriva det han "möter". Ladurie har också nedtecknat en diger notförteckning-detta bidrar till att höja den vetenskapliga kvalitén något. Annars kan man nog med rätta säga att det stoff Ladurie använt vid skrivandet av boken nog skulle kunna passa lika bra i en skönlitterär roman.

5.0 Vilket syfte har Ladurie med boken?

Laduries syfte måste helt enkelt ha varit att rekonstruera byn Montaillous sätt att fungera, dess sociala struktur och dess invånare. Detta har han också lyckats mycket bra med - man får en levande framställning av hur livet i en kättersk by tedde sig under medeltiden, den medeltid som i de flestas ögon betraktats som "mörk". Ladurie för samtidigt fram tesen om att medeltiden i stort inte alls var så homogent mörk och dyster, som tidigare gjorts gällande. Folket i Montaillou var lika individualistiska och heterogena som folk är idag. Skillnaden var att människor troligtvis var mer beroende av varandra för t.ex. försörjning än vad folk är idag. Ett annat syfte som Ladurie måste ha haft är att helt enkelt bevisa för andra att man kan skriva en

bok vetenskapligt trots att bokens källmaterial skulle kunna passa lika bra in på en skönlitterär bok. Kanske finns det trots allt en orsak till att historiker som Marc Bloch, Lucien Febvre och Emmanuel Le Roy Ladurie i snart femtio år gått under beteckningen "de nya historikerna" ...?

6.0 Vilken kritik kan riktas mot Ladurie?

Den kritik som kan - och bör - riktas mot Ladurie är främst att han utgår från att det biskop Fournier nedtecknat i protokollen är Sanningen. Detta är naturligtvis alltid historikerns stora dilemma: Skall man kunna lita på sitt källmaterial? Och hur göra om inget objektivt källmaterial finns att tillgå? I fallet Ladurie blir detta vetenskapliga ställningstagande inte alltför enkelt. Ladurie har ju inte två oberoende, subjektiva källor att tillgå. Hade han haft det kunde ju en jämförelse dem emellan varit möjlig för att på så sätt få fram en så objektiv bild som möjligt. Man bör ju dock inte kritisera utan att också berömma: Ladurie har också många fördelar, däribland bokens humoristiska inslag. Ladurie är en historiker i det nästan utrotningshotade släktet "*Homo Ludens*".

7.0 Sammanfattning

Ladurie skildrar både ett samhälle i stagnation och ett samhälle i turbulens. Stagnationen har att göra bl.a. med det synsätt på vilket kvinnan betraktas. Tilläggas bör att detta inte var något specifikt för just Montaillou - det sätt på vilket kvinnan behandlades var något allmänt vedertaget i hela Europa under medeltiden och senare. Turbulensen har att göra med att byn befann sig under inkquisitionens hårda och obarmhärtiga insyn. Samhället blir på det hela taget dock inte alls grått och mörkt. I Montaillou finns det gott om individualister som inte drar sig för att verkligen utmärka sig.

Slutligen: Laduries sätt att skriva på är, enligt min högst personliga åsikt, oerhört välbehövligt inom historikerfacket idag. Många historiker glömmer lätt att deras viktigaste uppgift är- och

förblir att just *berätta historier* på ett underhållande och objektiva sätt. Vad är det som hindrar att underhållning och vetenskap inte kan ingå en gynnsam symbios?